

ארבעה צריכים חיזוק (ברכות לב:) - שיתחזק אדם בהם תמיד בכל כחו (רש"י)

568

שיחת רשכבה"ג מן ראש הישיבה הגר"ג אדלשטיין שליט"א • פינחס תשפ"ב

יראת שמים העצה היחידה נגד היצר

וכתב רבי ישראל סלנטר באיגרת המוסר, כי מה שאמרנו לעולם יראה דיין עצמו כאילו חרב מונחת בין ירכותיו וגיהינום פתוחה מתחתיו, זה שייך ונוגע גם לכל אחד ואחד, כי כל אדם הרי הוא דיין לעצמו, שצריך להחליט על ההנהגה שלו מה לעשות, האם כך או כך, ומצד אחד יש יצר הרע חזק מאד, והיצר הרע מפתה ומפתה את האדם, עד שאינו מרגיש כלל שזה היצר הרע, וחושב שזה הוא בעצמו רוצה את הפיתויים, אבל זה לא הוא, אלא היצר הרע מפתה אותו! והאדם הוא כמו 'דיין' לעצמו, שצריך להחליט על הנהגתו האידך להתנהג. והעצה היא חיזוק היראה, לזכור שיש 'חרב' – ייסורי העולם הזה, וגם 'גיהינום' – ייסורי הנפש, והיראה הזו, יראת שמים, היא העצה היחידה להתגבר על היצר הרע.

ומה העצה, כיצד עושים זאת למעשה? מעשה שהיה באדם אחד שסיפר לי שהוא משמש בתפקיד ציבורי, שיש בידו לעשות טובות לאנשים ולהיפך, כדין ושלא כדין, ויש עליו לחצים איומים מכל הצדדים בעניינים ציבוריים התלויים בו, והוא עומד בניסיון ועושה הכל לפי הדין, ומדוע? מפני שהוא יראה יראת שמים, כשלמד בישיבה בצעירותו, הוא ראה אנשים גדולים בעלי יראת שמים, וכשראה אותם ראה את הפחד, מה זה יראת שמים, ועל ידי זה גם הוא קיבל יראת שמים, וזה השפיע עליו לכל ימי חייו.

שני מיני תורה תבלין ליצר הרע

אכן מי שלא ראה יראת שמים, ואין לו את מי לראות, מה העצה עבורו? על זה אמרו חז"ל בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין, ומובא בגמרא (ב"ב טז, א) שאם ביום הדין יטען האדם, הרי היה לי יצר הרע, ומה הייתי יכול לעשות? ישיב לו הקב"ה: בראתי לו תבלין! ואמנם כן יש יצר הרע, אך אני שעשיתי את היצר הרע, עשיתי גם את העצה נגדו. ואם לא היה יצר הרע לא היה שייך שום שחר, כי בלי יצר הרע אין ניסיונות, ואין סיבה לעשות עבירות, ועל מה מגיע שחר. לכן יש יצר הרע וצריך להתגבר עליו, אבל יש עצה – התורה תבלין.

ובאיגרת המוסר לרבי ישראל סלנטר כתב, שבאמת כל דברי התורה הם תבלין ליצר הרע, וגם מי שלומד פרק 'שור שנגח את הפרה', זה מועיל להינצל גם מלשון הרע וכיוצא בו, מצד סגולת קדושת התורה המקדשת נגד היצר הרע, אבל יש תבלין יותר טוב, שמועיל ישר כנגד היצר הרע, והוא ללמוד לכל עבירה את תורת אותה העבירה, ולמשל ליצר הרע של חמדת הממון יש תבלין מיוחד על חמדת הממון, ולחמדת הכבוד יש תבלין מיוחד על חמדת הכבוד, לעסוק בדברי מוסר המיוחדים לזה, וזהו התבלין שמועיל ישר נגד היצר הרע.

ובמסילת ישרים פרק ה' כתב שאם הקב"ה שברא את האדם וברא את היצר הרע, הוא גם ברא את התורה תבלין לו, ודאי שזוהי העצה היחידה ואין עצה אחרת, כי זוהי העצה שהקב"ה עשה, תורה תבלין, וכאמור כל תורה היא תבלין, אבל יש גם תורה מיוחדת לכל יצר הרע.

תיקון המידות – עם העצות המועילות לזה

ולמשל חמדת הממון, זה יצר הרע של חמדת הממון, וידוע לי מעשים שהיו באנשים שרצו להרוויח ממון, והלכו ומכרו וקנו מצד חמדת הממון, והסוף היה שהפסידו, ונחלו ביזיונות עצומים.

וצריכים לדעת שחמדת הממון היא טעות, כי כבר בראש השנה נגזר ימי יעני ומי יעשר, והכל תלוי בזכויות ולא בדרך הטבע, וחמדת הממון היא חטא, כי זה חסרון אמונה! ואם צריך פרנסה יש להשתדל בצורה נורמאלית, אבל להתחכם להרוויח עוד יותר ויותר? אחרי שכבר יש פרנסה ומסתדרים, אם מחפשים להרוויח עוד זה יצר הרע וחטא, והסוף הוא ביזיונות.

ולכל יצר הרע יש תבלין ועצות. כגון מידת הכעס, כבר סיפרנו את המעשה באחד שהיה כועס הרבה בביתו בערב שבת, וקיבל עצה האידך להיגמל, שישתוק ולא יצק בשעת הכעס, ובמשך הזמן ההרגל נעשה טבע עד שנגמל לגמרי מן הכעס. וכן לכל מידה יש את העצות המיוחדות כנגדה.

וכבר כתב רבי ישראל סלנטר (אור ישראל מכתב י"ד) שאם אדם רק מתפלל תפילה לשינוי הטבע של המידות הרעות, זה כמו שיתפלל לראות בלי עיניים, שזה לא שייך, וצריך לעסוק בעצות המיוחדות המועילות לתיקון המידה. והתפילה רק יכולה להועיל שיהיה לו סייעתא דשמיא שימצא איזה עצה, אבל תפילה לא מועילה ישר נגד הטבע, וצריך ללמוד מוסר לידע את הדרכים והעצות הטבעיות לתיקון כל מידה ומידה, וזהו התבלין ליצר הרע.

הכוח לעמוד בניסיונות – חיזוק היראה

אמרו חז"ל (סנהדרין ז, א) לעולם יראה דיין עצמו כאילו חרב מונחת לו בין ירכותיו וגיהינום פתוחה לו מתחתיו. דיין צריך לפסוק את הדין, ותלוי בידו מה שהוא יפסוק לזכות או לחובה, ולפעמים יש לחצים, וצריך לעמוד בניסיון שיהיה דיין צדק, ועל זה אמרו כי העצה היא, שידע שהוא כאדם שיש חרב מונחת לו בין ירכותיו, וגם גיהינום פתוחה לו מתחתיו.

וחרב וגיהינום הם שני עניינים: 'חרב' זה משל לייסורי העולם הזה, ו'גיהינום' זה ייסורי הנפש בעולם הבא, והיינו שצריך לזכור שיש ייסורי הגוף וייסורי הנפש, וזוהי העצה לדיין, שיעמוד בניסיון על ידי הפחד הזה, שיראה את עצמו, והיינו שיהיה ברור לו, כמו ראייה, בבחירות, שאם הוא מטה את הדין חס ושולם, אפילו משהו שלא בדיוק כחוט השערה, אזי יש חרב בעולם הזה, ייסורים איומים, וגם ייסורי הנפש בעולם הבא.

וייסורי הנפש הם יותר גדולים מייסורי הגוף, כי הגוף יש גבול כמה ייסורים הוא יכול לסבול, ויש ייסורים קשים שהגוף לא מחזיק מעמד בהם, אבל הנפש קיימת וסובלת גם את הייסורים הקשים ביותר, ואין לשער איזה ייסורים איומים יכול להיות, כי הנפש זה דבר רוחני, והנפש קיימת והייסורים נמשכים, כמו שמובא בגמרא (גיטין נז, א) על בלעם וטיטוס ואותו האיש שנידונים בגיהינום לדורי דורות, וכל הזמן הייסורים נמשכים.

טבע המידות בנפש לאחר מיתה

ומסופר שם בגמרא כי אונקלוס לפני שהתגייר, רצה לדעת האם כדאי להתגייר, והעלה בכשפים את בלעם וטיטוס ואת אותו האיש, ובלעם וטיטוס אמרו לו שאם הוא רוצה להיות מאושר, שיעשה צרות ליהודים, כי כל המצר לישראל נעשה ראש, והיינו שיקבל כבוד, ויהיה מכובד, ושאל אותם אונקלוס מה איתם, האם יש להם גיהינום או גן עדן, והשיבו כי יש להם גיהינום איום, שאין לשער את הייסורים, ואף על פי כן אמרו לו שיעשה צרות לישראל.

ומ"ר הגרא"א דסלר זצ"ל אמר כי רואים מכאן שהמידות הרעות נשארות בנפש גם לאחר מיתה, מפני שמידות הם טבע הנפש, וגם כשהנפש היא בלי גוף, עדיין המידות הרעות קיימות, כמו אצל בלעם וטיטוס.

ומובא בגמרא שם, שאחר כך העלה אונקלוס גם את אותו האיש, שהיה יהודי מומר, והרגוהו, כמו שמובא בגמרא (סנהדרין מג, א) שיצא להיסקל על שכישף והסית והדיח את ישראל, 'כישף' היינו שעשה כשפים, 'והסית' את היחידים, 'והדיח' את הציבור, ודנו אותו למיתה כדין מכשף ומסית ומדיח.

והוא גם כן אמר לאונקלוס שיש לו גיהינום איום ונורא, ושאל אותו אונקלוס מה כדאי לעשות, והשיב אותו האיש: 'טובתם דרוש, רעתם לא תדרוש', והיינו שיעשה רק טובות ליהודים, ויזהר שלא לעשות להם צרות.

ההבדל בין ישראל לאומות

ואמרו על זה בגמרא שם, תא חזי מה בין פושעי ישראל לנביאי אומות העולם, ושמעתי ממ"ר הגרא"א דסלר זצ"ל שביאר בזה, כי בלעם כיון שהיה גוי, למרות שהיה נביא, אבל הנפש הייתה עם מידות רעות של גוי, ולכן אמר לעשות צרות לישראל, וגם לאחר מיתה נשארו המידות הרעות בנפשו, אבל אותו האיש היה עם נשמה יהודית, ולכן למרות שהיה רשע, אבל בטבע הנפש היו מידות של ישראל, ולכן אמר לעשות רק טובות לישראל.

וכבר אמרו חז"ל (יבמות עט, א) שלושה סימנים יש באומה זו: רחמנים, ביישנים, וגומלי חסדים, וזהו ההבדל בין ישראל לאומות העולם, ומדוע? כי הקב"ה 'בחר' בנו מכל העמים, ועשה אותנו מובחרים עם מעלות ומידות טובות מיוחדות, וגם גוי שמתגייר מקבל את הטבע הזה.

וזהו שמובא בגמרא (שבת לא, א) על הגר שביקש להתגייר על מנת שילמדוהו את כל התורה על רגל אחת, ויש לפרש כי הוא רצה לדעת מה ירוויח אם יתגייר, שהרי הוא יכול להיות גוי ולקיים שבע מצוות בני נח וכבר יצא ידי חובתו, וביקש לשמוע יעל רגל אחת, דהיינו בקיצור, לשם מה כדאי לו להתגייר?

ואמר לו הלל ידעלך סני לחברך לא תעביד, והיינו שעל ידי הגירות יקבל מידות טובות, שלא יעשה לחברו את מה ששונא שיעשו לו בעצמו, ובאמת זהו הפסוק ואהבת לרעך כמוך, והלל רק אמר זאת בשב ואל תעשה (ועיין מהרש"א), ותכונן להשיבו כי כשיתגייר יקבל נשמה יהודית, ועל ידי זה האופי משתנה ומקבל מידות טובות בטבע הנפש, וזהו הרווח.

וכבר הזכרנו את מידת הכעס. וכן מידת הגאווה, אם אדם מחשיב את עצמו, זוהי מידה רעה ויצר הרע, וצריך לדעת מה שכתב באיגרת הרמב"ן: "וכל אדם יהיה גדול ממך בעיניך", על כל אדם אתה צריך לחשוב שהוא יותר גדול ממך, וגם אם הוא פחות בעל מדרגה, "הוא שוגג ואתה מזיד", יכול להיות שהוא שוגג במעשיו, כי הוא לא קיבל חינוך, ואינו יודע, ואילו אתה מזיד, כי אתה יודע יותר ממנו, ואתה יותר חכם ותלמיד חכם, ואתה מזיד במה שאינך מקיים, לכן אם אתה מחשיב את עצמך יותר ממנו זוהי תועבה, וזו גאוה.

והרי על גאוה נאמר (משלי טז, ה) תועבת השם כל גבה לב, והוא תועבה לפני השם, אם אדם מחשיב את עצמו משהו, הוא כבר תועבת השם, ואם הוא תועבת השם וכי שייך שיזכה לסייעתא דשמיא? הרי הוא תועבה, רח"ל. ולכן צריכים לידע את הדרכים והעצות שלא להרגיש חשיבות.

ובמסילת ישרים האריך בזה בשני פרקים (פרק י"א ופרק כ"ב) איך אדם יבין שאין לו שום סיבה להחשיב את עצמו. וכן כתב בחובות הלבבות (שער הכניעה פ"ט) שאם אדם רואה איזה מעלה בעצמו, צריך לשמוח במעלה, ולהודות להשם שנתן לו את המעלה, אבל לא להרגיש חשיבות! ואם הוא מרגיש חשיבות זו כבר גאוה, ויש גבול דק בין הרגשת 'שמחה' במעלה להרגשת 'חשיבות' במעלה, וצריך לשמוח אבל לא להרגיש חשיבות, כי כל המעלות שיש לו זה חסדי שמים, ואין זה כוח שלו, אלא חסד ורחמים מן השמים.

הנאת הכבוד – על חשבון העולם הבא

וכן יש מידה רעה של חמדת הכבוד, ובאבות פ"ו אמרו שאחד מהדברים שהתורה נקנית בהם זה 'מתרחק מן הכבוד', וחמדת הכבוד היא יצר הרע, וכבר האריך המסילת ישרים בפרק י"א בגודל חמדת הכבוד, שדוחק את האדם יותר מחמדת הממון, וזה טבע האדם שחומד ורוצה כבוד, שהוא הנאה נפשית, אך הכבוד בעולם הזה הוא על חשבון העולם הבא.

וכל הנאות העולם הזה מורידים עולם הבא, כי הוא מחשיב ואוהב את העולם הזה, ובחובות הלבבות (שער חשבון הנפש פ"ג חשבון כ"ה) כתב "כאשר לא יתחברו בכלי אחד המים והאש, כן לא יתחבר בלב המאמין אהבת העולם הזה ואהבת העולם הבא, ואמרו העולם הזה והעולם הבא כשתי צרות, כאשר תרצה אחת מהן תקציף השנית", כמו שתי נשים של אדם אחד, שכל אחת שונאת את השנייה, כך העולם הזה והעולם הבא הם תרתי דסתרי.

ובפרט כבוד, שהוא הנאה נפשית, ולא רק הנאה גשמית, הרי זה מוריד יותר עולם הבא, כמו שכתב בכתר ראש (אות קל"ז) "אינו דומה הניכיון בעולם הבא עבור הנאה גולמית של מעדנים מהניכיון עבור כבוד שהוא הנאה רוחנית", וכן כל הנאות העולם הזה מורידות עולם הבא, והם גיהינום, כמו שכתב באיגרת הגר"א שכל ההנאות יהפכו בקבר למרה.

הצורך וההכרח בקביעות לימוד המוסר

והעצה נגד כל המידות הרעות היא לימוד המוסר, לקבל יראת שמים, ובכוח היראה אפשר להתגבר נגד היצר הרע, כמו שאמרו לראות את עצמו כאילו חרב מונחת בין ירכותיו וגיהינום פתוחה מתחתיו, ולכן צריך לעסוק בספרי יראה, ובפרט השערי תשובה מדבר מאד על יראת שמים, ומסביר את זה מאד, וזוהי העצה. ברוך השם שכן השמים נתנו לנו עצות האין לקיים את כל התרי"ג מצוות, ויש שערי תשובה ועוד ספרים על יראת שמים, שנותנים כוח וחיזוק לקיים בשלמות את כל חובות הלבבות, וגם במעשים.

ולמשל חמדת הכבוד, להיות 'מתרחק מן הכבוד' זה מחובות הלבבות, וזו זכות להצלחה בתורה, ושלמות האדם, להתרחק ולברוח מן הכבוד, וראיתי כאלה שזה טבעם, שאינם סובלים כבוד, וזו מדרגה ומעלה מיוחדת.

וכבר דיברנו בעבר כי יראת שמים היא מצוה בפני עצמה, ויש בה הרבה מדרגות כמו שכתב בשערי תשובה (ג, יז), אבל היא גם אמצעי לקיום כל התרי"ג מצוות, והיא העצה נגד היצר הרע על כל צעד ושעל, רק יראה! להוסיף יראת שמים, והדרך להוסיף יראה היא לימוד ספרי המוסר.

ובישיבות יש סדר קבוע ללימוד המוסר בכל יום חצי שעה לפני תפילת מעריב, ולא כולם מבינים את זה, שאין זו מידת חסידות, אלא זה ממש חיוב וצורך חיוני, ליראת שמים, ולהתמדה בתורה, ולכל התרי"ג מצוות, זה צורך חיוני והכרחי! כי אם אין יראת שמים – נכשלים, ומי שחושב אחרת זה טעות.

וכן בעלי משפחה שאינם יכולים ללמוד בסדר המוסר שבישיבה, אם יש זמן קבוע בכל יום קצת, אפילו חמש דקות, שלומדים איזה ספר מוסר שמביא ליראת שמים, זה משנה את האדם, כי דבר שהוא קבוע ותמידי – משפיע! כמו שכתב (איוב יד, יט, ועיין אדר"י פ"ו) אבנים שחוקו מים, והדברים ידועים, וכבר סיפרנו בזה מעשים שהיו, איך שהמוסר משפיע לשינוי כל חיי האדם.

וזה בדרך הטבע, אך גם בסייעתא דשמיא, כי הבא ליטהר מסייעין אותו (יומא לח, ב), וכיון שהוא לומד מוסר, הרי הוא 'בא ליטהר', שרוצה להיות ירא שמים, ומן השמים מסייעין אותו, ומלבד התועלת בדרך הטבע, יש גם סייעתא דשמיא, ואם יש סייעתא דשמיא זה כבר יותר, למעלה מהטבע!

החיים המאושרים עם האמונה

וכן אמונה, אם אדם חי עם האמונה, הוא תמיד רגוע ומאושר, מפני שידוע שני דברים: הא' שהכל בידי שמים, וב' שכל דעביד רחמנא לטב עביד, וכיון שהכל בידי שמים, ממילא אין אדם יכול לגרום לו שום קשיים, וגם אם אדם מצער אותו, זה לא האדם מצער אלא מן השמים, והרי כל דעביד רחמנא לטב עביד, וממילא גם הצער הוא לטובתו.

ונמצא שהאדם שציער אותו עשה לו טובה, וצריך לחשוב מה הטובה, ועל כל פנים זוהי טובה, כי כל דעביד רחמנא לטב עביד, וכל מה שמן השמים זה לטובתו של האדם, וגם הצער לטובתו, כדי לעורר לתשובה, כי הצער מגיע מן השמים, ומעורר לחשוב למה זה מגיע לי ומה רוצים ממני בשמים, ומבין שרוצים תיקון, לתקן את הלב והמחשבות, ולחיות יותר עם אמונה, 'מה השם דורש ממך'. ומי שחי עם האמונה הזו אין לו קפיידא על שום אדם.

כל העניינים שהזכרנו: חמדת הכבוד והממון והנאות העולם הזה, וכן כעס וגאוה וכל מיני יצר הרע, הם עניינים של חובות הלבבות, התלויים בלב, שאפשר להפסיד ואפשר להרוויח, והעצה לכל הדברים היא לימוד ספרי המוסר, ומן השמים יזכו אותנו בספרי מוסר שהלב יהיה לב יהודי, כמו שמסופר על אדם גדול שראה אחד הלומד בספר חובות הלבבות, ואמר לו, תדע לך שזהו שולחן ערוך של אידישקייט, של יהדות, שולחן ערוך של הלב, מה זה לב יהודי, לב כשר, שיהיה לב כשר עם חובות הלבבות.

אשרינו מה טוב חלקנו שמן השמים נותנים לנו את כל האפשרויות לזכות לחיי נצח מאושרים, ויהי רצון שנוכח כלנו, כל אחד ואחד וכל עם ישראל, לחיי נצח מאושרים, גם בעולם הזה וגם בעולם הבא.

דברי רבינו שליט"א לדינר שהתקיים השבוע לטובת ישיבת מיר

ברוך השם בישיבת מיר בירושלים יש הרבה בני תורה, אלפים שעוסקים בתורה, ומי שעוזר למי שעוסק בתורה, כל העסק התורה והזכויות האלה שייכים לו! כמו יששכר וזבולון, וזבולון מרוויח כאילו שגם הוא עוסק בתורה, כל עסק התורה של יששכר זה כאילו שגם הוא עוסק, ויש לו את הזכות של עסק התורה.

עסק התורה זה דבר ש'אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא', מי שעוסק בתורה זוכה גם לחיים טובים בעולם הזה, אשריך בעולם הזה, בזכות התורה, זה הזכות לחיים הכי מאושרים, וגם מי שתומך תורה מקבל את אותם הזכויות של מי שעוסק בתורה לחיים מאושרים בעולם הזה, יותר מכסף! חיים מאושרים ממש, עם שמחות ונחת מהמשפחה.

זהו הרווח הגדול שזוכים אלו שתומכים בתורה, בפרט בישיבת מיר, שזה מקום תורה גדול מאד, עם השורשים של המייסדים, רבי אליעזר יהודה פינקל, רבי חיים שמואלביץ, וכל ראשי הישיבה זכרונם לברכה, וגם עכשיו, ראש הישיבה כיום, הרב פינקל, שגם כן עוסקים במסירות נפש להרבצת תורה, לציבור גדול מאד, של אלפים העוסקים בתורה.

וכל הזכויות האלו שייכים גם לאלו שתומכים מכספם, וזוכים בזה גם לחיים המאושרים בעולם הזה, ובעולם הבא בודאי, העולם הבא זה עוד יותר, ואין לנו מושג בעולם הבא שלהם, אבל גם בעולם הזה, זוכים לחיים הכי מאושרים, אלו התומכים, שיזכו שיתרמו עכשיו לישיבת מיר בעזרת השם, ונשמע בשורות טובות וסייעתא דשמיא לכל מה שצריך.

לעילוי נשמת גאב"ד שארית ישראל
הגאון הגדול רבי חיים שאול קרליץ
בן מרן הגאון רבי מאיר זצוק"ל
נלב"ע כ' תמוז תשס"א - תנצב"ה

לעילוי נשמת הגאון
רבי יעקב יהודה ברוורמן זצ"ל
ראש ישיבת מאה שערים
נלב"ע י"ט תמוז תש"פ - תנצב"ה

לעילוי נשמת הרבנית
מרת שולמית אדלשטיין ע"ה
בת הג"ר מרדכי שמואל זצ"ל
נלב"ע ט"ו תמוז תשי"ד - תנצב"ה

לעילוי נשמת האשה החשובה
מרת מלכה שרה מוהגלינסקי ע"ה
ב"ר יהודה ז"ל
נלב"ע י"ז בתמוז תשע"ה - תנצב"ה